

Tatiana Vlasjuk

Kyiv National University of Technologies and Design, Kjóv,
Ukraine

Efficiency evaluation method of using the material and technical resources in higher education institutes

Abstract

The importance of education at the turn of the XXI century. Objective need to improve the quality, the role of education in society require reassessment of the components that form it. To conduct educational activities necessary labor, means of labor and objects of labor. Conditions of growth and the learning process and parameters defined outside the organization process. Educational activities carried higher education institution (HEI) in the totality of the factors involved in the educational process - those who teach and those who learn the place and conditions for training. Most of these conditions is economic. For example, place and conditions of the educational process (buildings, equipment, teaching aids, literature etc.) is the means of production. The teacher - a teacher, a master, laboratory, etc. - is a kind of labor. The subject of labor - a student, which is necessary to carry out a specific set of actions in a variety of forms, methods of educational process in order to get out of it with some desired product in the form of consumer properties workforce with the necessary competencies.

Key words: material and technical resources, dynamics, engineering status, economic security, effectiveness of using the main facilities

Значущість освіти на рубежі XXI ст., об'єктивна необхідність підвищення рівня якості, ролі освіти в розвитку суспільства вимагають переоцінки складових, які її формують. Для здійснення освітньої діяльності необхідна робоча сила, засоби праці й предмети праці. Умови виникнення й зростання ефективності навчального процесу визначаються межами і параметрами організації цього процесу. Освітня діяльність здійснюється вищим навчальним закладом (ВНЗ) у сукупності всіх факторів, що беруть участь у освітньому процесі – ті хто вчить, ті хто вчиться і місце та умови для навчання. Переважна частина цих умов носить економічний характер. Так, наприклад, місце і умови навчального процесу (будівлі, обладнання, методичні посібники, літератури тощо) є засобами виробництва. Вчитель – викладач, майстер, лаборант тощо – це свого роду робоча сила. Предмет праці – це студент, з яким необхідно здійснити певний набір дій у вигляді різних форм,

методик навчального процесу для того, щоб із нього отримати необхідний продукт із певними споживчими властивостями у вигляді робочої сили з необхідними компетенціями.

Оскільки одним з головних видів діяльності ВНЗ є надання освітніх послуг, даний суб'єкт стає повноцінним членом ринкової економіки. З урахуванням сучасних реалій сьогодення можна з впевненістю зазначити, що проблема підвищення ефективності управління ресурсами ВНЗ в цілях забезпечення оптимізації ефективності функціонування і розвитку – одне з найважливіших завдань керівництва.

Зростає передусім роль матеріально-технічного забезпечення вищого навчального закладу (ВНЗ), поняття якої вийшло за уявні межі будівель та споруд, що раніше склали її основу. Вагомий внесок в дослідження питання оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази системи вищої освіти установ зробили такі вітчизняні вчені як В. Базелевич, В. Геєць, О. Грішнова, М. Єрмошенко, В. Кремень, І. Каленюк, А. Мазаракі, Т. Оболенська, В. Пономаренко, І. Тимошенко, Л. Федулова та інші. Світові тенденції у розвитку вищої освіти, зокрема економічні аспекти, в умовах глобалізації вивчали зарубіжні вчені – Г. Беккер, Д. Бок, К. Поланьї, Б. Кларк, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Й. Шумпетер та інші. У своїх дослідженнях вчені приділяли увагу питанням розкриття економічної сутності інвестицій, перспективам інвестиційного забезпечення розвитку вищої освіти, розробці стратегій розвитку системи вищої освіти. При цьому недостатня увага надається розробці методики аналізу забезпечення розвитку та ефективності використання матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів.

Сучасні технології навчального процесу, адаптація ВНЗ до ринкового середовища зумовлюють розширене тлумачення поняття матеріально-технічної бази як комплексу матеріально-речових елементів, технологій навчального процесу відповідно до світових зразків, досягнень педагогіки і науково-технічного прогресу та забезпечують замовнику набуття фаху, розвиток особистості і самореалізацію [Штуль, 2005: 5–6].

Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» матеріально-технічна база – сукупність матеріально-речових елементів начального закладу, які проявляються як у натуральній, так і у вартісній формі. Головним елементом матеріально-технічної бази ВНЗ є основні засоби. До основних засобів належать матеріальні активи, які утримуються установою для використання їх у виробництві/діяльності або при поставці товарів, виконанні робіт і наданні послуг для досягнення поставленої мети та/або задоволення потреб установи або здавання в оренду іншим особам і використовуються, за очікуванням, більше одного року [Наказ Міністерства фінансів України, 2013: № 611].

У визначенні основних засобів не обмежується вартість таких об'єктів. У той же час вартісний критерій віднесення об'єктів до основних засобів можна

знайти у новому Порядку застосування Плану рахунків та у п. 2.1 Положення № 611 [Наказ Міністерства фінансів України, 1999: № 114]. Відповідно до п. 2.1 Положення № 611 установи зараховують до малоцінних необоротних матеріальних активів (субрахунок 113 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»), зокрема, предмети вартістю, що не перевищує 2500 грн. (без ПДВ), та строк використання яких перевищує один рік. Таким чином вартісний критерій віднесення до основних засобів приведено у відповідність до норм Податкового кодексу України [Шашерін].

За цільовим призначенням виокремлюють такі матеріально-технічні ресурси ВНЗ: земельні ділянки, будинки та споруди, машини та обладнання, транспортні засоби; інструменти, прилади і інвентар, інші основні засоби.

Розрізняють також матеріально-технічні ресурси залежно від реального стану їхнього використання в процесі діяльності: ресурси, які використовуються в основній діяльності, і ті, що тимчасово не задіяні з різних причин.

Матеріально-технічна база ВНЗ потребує постійної роботи з утримання її у належному стані. На розвиток і результативність освітньої діяльності впливають оновлення й реконструкція основних засобів. Оновлення основних засобів означає заміну засобів праці новими – сучаснішими і досконалішими. Реконструкція – заміна первісної вартості необоротних активів шляхом технічного переоснащення на основі часткової заміни засобів, які морально застаріли, або у разі зміни технологічних процесів і машин. Такі капіталовкладення в основні засоби залежать від конкретних можливостей ВНЗ і потребують значних фінансових витрат для розширення навчально-наукової діяльності й забезпечення конкурентоспроможності на ринку.

Від стану забезпеченості та використання ВНЗ своєї матеріально-технічної бази значною мірою залежить результативність економічної діяльності закладів освіти. Для надання якісних освітніх послуг, забезпечення наукових досліджень та їх впровадження, здійснення лабораторних, транспортних, експериментальних, виробничих, ремонтно-будівельних та інших робіт, пов'язаних із виконанням статутних функцій, ВНЗ прагне сформувати та раціонально використовувати власну матеріальну базу.

Завдання аналізу стану та ефективності використання матеріально-технічної бази ВНЗ можна визначити так:

- виявлення забезпеченості ВНЗ та його структурних підрозділів основними засобами, тобто встановлення відповідності величини, складу та технічного рівня основних засобів потребам ВНЗ (ліцензійним умовам);
- з'ясування ефективності використання матеріально-технічної бази в часі;
- виявлення резервів підвищення ефективності використання матеріально-технічної бази;
- встановлення ступеня зносу і ступеня придатності окремих елементів матеріально-технічної бази;

- виявлення резервів підвищення ефективності використання матеріально-технічної бази ВНЗ.

Тобто, до основних напрямів аналізу матеріально-технічної бази ВНЗ належать (рис. 1).

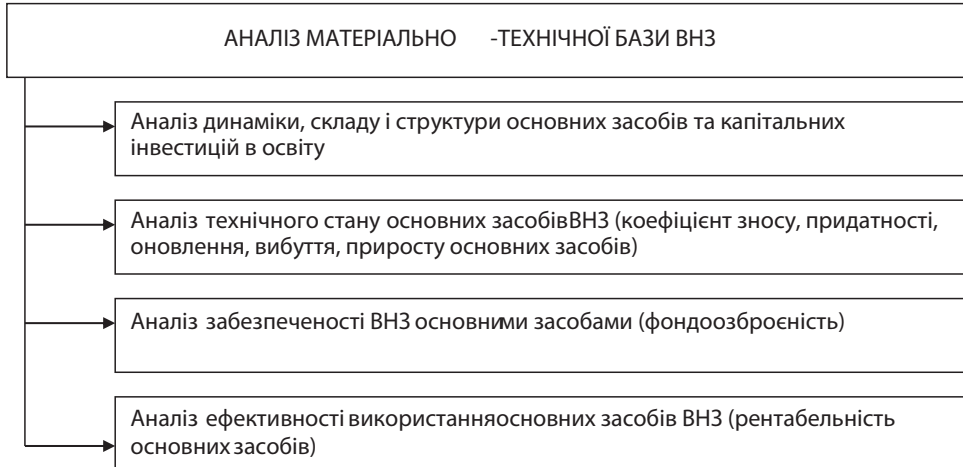

Рис. 1: Основні напрями аналізу основних засобів

[удосконалено автором на підставі: Кіндрацька, 2010: 487]

У процесі аналізу динаміки, складу і структури основних засобів досліджують основні тенденції зміни загальної вартості основних засобів та капітальних інвестицій в освіту. Аналіз інвестиційних процесів в Україні свідчить про нестійкий характер їх розвитку внаслідок сукупної дії і зовнішніх, і внутрішніх чинників. Зокрема, доволі динамічне зростання обсягів інвестицій в основний капітал у період економічного зростання (2000–2008 рр.) у кризові роки змінилося різким падінням інвестиційної активності та поступовою стабілізацією інвестиційної діяльності у посткризовий період.

За даними Державної служби статистики України обсяги інвестицій в освіту та вартість до 2010 року мали тенденцію до зростання, починаючи з 2011 року вартість основних засобів та капітальні інвестиції в освіту скорочуються (табл. 1).

Табл. 1: Аналіз динаміки основних засобів та капітальних інвестицій в освіту у 2002 – 2012 роках *

№ з/п	Показники	Вартість за роками, тис. грн.										
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Вартість основних засобів за видами економічної діяльності, всього	964814	1026163	1141069	1276201	1568890	2047364	3149627	3903714	6648861	7396952	9148017
	в. т. ч. освіта	45735	46621	49821	51639	53500	56615	61933	67544	72520	3010,5	3141
2	Вартість введених в дію нових основних засобів, всього	35025	44165	61468	70497	82333	127453	149635	111345	122572	147939	190965
	в. т. ч. освіта	885	1236	1303	1380	1602	2168	2481	2285	2311	602	163
3	Вартість ліквідованих основних засобів, всього	10036	10620	10986	15940	9472	12399	14567	16507	17056	29588	41139
	в. т. ч. освіта	655	458	428	458	389	557	490	526	710	1528	7,4
4	Залишкова вартість основних засобів за видами економічної діяльності, всього	512235	538837	587453	661565	774503	993346	1251178	1597416	1731296	1780059	466448
	в. т. ч. освіта	19838	20035	20559	20814	20532	24124	26144	25380	27184	120,42	1770
5	Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності	46563	59899	89314	111174	148972	188486	233081	151777	171092	238175	293691,9
	в. т. ч. освіта	406,8	749,3	935,1	870,2	1163,4	1651	2322	1484	1873	2485	1492

* Примітка. Узагальнено авторами на підставі [Державний комітет статистики України]

Темпи зростання вартості основних засобів та інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, в т. ч. в освіті наведено на рис. 2.

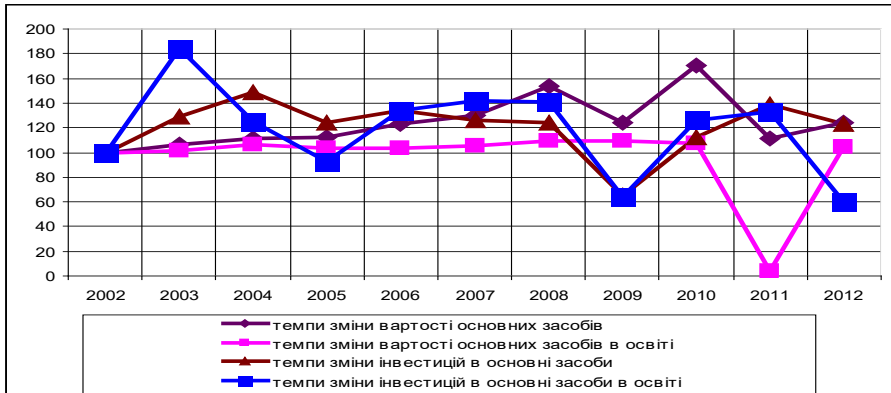

Рис. 2: Темпи зростання вартості основних засобів та інвестицій в основні засоби за видами економічної діяльності, в т. ч. в освіті за 2002–2012 роки

Вартість введених в експлуатацію основних засобів значно перевищувала вартість ліквідованих основних засобів та вартість капітальних інвестицій (рис. 1), що забезпечувало приріст вартості основних засобів. Починаючи з 2011 року тенденція змінилася – зростає вартість ліквідованих основних засобів і скорочується вартість основних засобів введених в експлуатацію, відповідно первісна вартість основних засобів має тенденцію до скорочення.

Виявлені тенденції змін впливають на показники руху, придатності та ефективності використання основних засобів (табл. 2).

Табл. 2: Аналіз показників руху, придатності та ефективності використання основних засобів

№ з/п	Показники	Роки										
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Коефіцієнт оновлення	0,0194	0,0265	0,0262	0,0267	0,0299	0,0383	0,0401	0,0338	0,0319	0,2000	0,0517
2	Коефіцієнт вибуття	0,0143	0,0098	0,0086	0,0089	0,0073	0,0098	0,0079	0,0078	0,0098	0,5076	0,0024
3	Коефіцієнт приросту	0,0050	0,0167	0,0176	0,0179	0,0227	0,0285	0,0321	0,0260	0,0221	-0,3076	0,0494
4	Коефіцієнт зносу основних засобів	0,5662	0,5703	0,5873	0,5969	0,6162	0,5739	0,5779	0,6242	0,6252	0,9600	0,4365

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
5	Коефіцієнт придатності основних засобів	0,4338	0,4297	0,4127	0,4031	0,3838	0,4261	0,4221	0,3758	0,3748	0,0400	0,5635
6	Фондо-озброєність (тис. грн. / особу)	28,053	28,476	30,218	30,955	31,647	33,427	36,380	39,769	42,954	1,795	1,878
7	Рентабельність основних засобів (%)	0,2027	0,2445	0,2483	0,2659	0,1615	0,1341	0,1389	0,1149	0,1394	4,4046	4,3553

За результатами аналізу виявлено, що коефіцієнт приросту основних засобів, який визначається як різниця між введеними основними засобами та основними засобами, що вибули до вартості основних засобів на кінець року за роками зростає, що пояснюється випереджуваними темпами зростання оновлення основних засобів над темпами вибуття. Негативною тенденцією є зростання ступеня зносу основних засобів в період з 2002 по 2011 роки, проте на кінець 2012 року знос основних засобів скорочується з 96 % до 46,35 %, що свідчить про значне оновлення матеріально-технічної бази системи вищої освіти. В період з 2002 по 2010 роки зростає фондоозброєність працівників, зайнятих в системі освіти, в 2011 році показник значно скоротився. В період з 2002 по 2008 роки рентабельність основних засобів зростає з 0,2027 % до 0,1389 %. В 2009 році рентабельність дещо скоротилась до 0,1149 %, з 2010 року спостерігається тенденція до зростання основних засобів.

Як свідчить проведений аналіз, обсяги бюджетних асигнувань, що виділяються нині для державних ВНЗ на придбання основних засобів є явно недостатніми і не враховують стан матеріально-технічної бази та потреби на її відновлення й модернізацію. Так для ВНЗ системи Міністерства освіти і науки України виділяється бюджетних коштів із загального фонду на 94 – 98 % лише для заробітної плати з нарахуваннями, стипендію, виплату сиротам, комунальні платежі. Отже, на забезпечення функціонування ВНЗ та його розвиток виділяється залежно від року від 2 до 6 % бюджетних надходжень з загального фонду. Таке фінансування не може забезпечити нормальне функціонування закладу, а тим більше його розвиток. Ефективна діяльність ВНЗ неможлива без створення, постійного оновлення і розвитку його матеріально-технічної бази, яка б забезпечувала виконання адміністративно-господарських функцій, організацію навчального процесу і проведення наукових досліджень відповідно до вимог Державних освітніх стандартів і досягнення нормативних показників акредитації.

Нині реальний стан справ розвитку системи вищої освіти України зумовлює необхідність аналізу, збереження та ефективного використання цієї власності, яка закріплена за ВНЗ, з метою вироблення відповідної організаційної

й економічної поведінки. Об'єкти власності, які закріплені засновником за ВНЗ, знаходиться у оперативному управлінні цього закладу. Розвиток та оновлення матеріально-технічної бази державних й комунальних закладів освіти здійснюється самими закладами у межах виділених бюджетних та власними заробленими коштами. Аналіз інвестиційних процесів в Україні свідчить про нестійкий характер їх розвитку внаслідок сукупної дії і зовнішніх, і внутрішніх чинників. Зокрема, доволі динамічне зростання обсягів інвестицій в основний капітал у період економічного зростання (2000–2008 рр.) у кризові роки змінилося різким падінням інвестиційної активності та поступовою стабілізацією інвестиційної діяльності у посткризовий період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кіндрацька, Г. І. 2010. Економічний аналіз / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній. - К.: Знання, 2010. – 487 с.
2. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку бюджетних установ» від 26.06.2013 № 611 [зі змінами і доповненнями], [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE23746.html
3. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та Порядку застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ» від 10.12.1999 № 114 [зі змінами і доповненнями] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0890-99>
4. Статистика інвестицій та основних засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
5. Шашерін, В. Основні засоби: новий бух облік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhbudget.com.ua/ua/journal/buhbudget/article/25>
6. Штуль, В. П. 2005. **Розвиток матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів за концепцією маркетингу**: [автореферат на здобуття наук. ступеня кандидата економ. наук] / В. П. Штуль. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка».